

The author of the article traces the process of the origin and development of Galychina modernist theater in the context of European modernism of late XIX – the first fourth of the XX century. The factors which influenced the formation of the theater of Galychina are examined. They are the geographical location, European and Ukrainian modern dramaturgy, the representatives of the new producer theater.

Key words: theater, modernism, advance-guard, symbolism, producers-innovators, theatrical criticism, aesthetics of theater.

УДК 785.11 (477)

ББК 85.310.04

Олена Ізваріна

МУЗИЧНИЙ ПОБУТ ПАНСЬКИХ САДИБ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОГО КУЛЬТУРОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються музичний побут панських садіб в Україні, особливості маєткової культури та їх вплив на формування національної культури.

Ключові слова: музичний побут панських садіб, маєткова культура.

Нині Україна переживає період надзвичайного національного піднесення, коли, незважаючи на економічні негаразди, не припиняють свого поступу наука й мистецтво. Цьому розвитку сприяє прагнення не лише творити на майбутнє, а й шанобливо вивчати історію культури й мистецтва минулого. Тільки глибоке знання й розуміння культуротворчих процесів попередніх часів може стати запорукою стрімкого злету мистецтва сьогодні та його розвою в майбутньому.

До однієї зі сторінок, яка викликає постійне зацікавлення дослідників, належить оперне мистецтво. За часи від народження опери наприкінці XVII ст. і дотепер про неї написані численні фундаментальні праці. Проте музикознавці розглядали оперу з мистецтвознавчих позицій, насамперед як вид мистецтва: аналізувалися жанри, музичні форми номерів, драматургія тощо. Сьогодні набуло актуальності дослідження оперного мистецтва з культурологічних позицій.

Розглядати процес формування й розвитку оперного мистецтва в Україні необхідно від самих витоків, зокрема, своєрідної соціальної атмосфери XVIII – першої половини XIX ст. Цей період насичений глибокими контрастами, серед яких заборони проявів національної самобутності та своєрідності. Водночас це – доба високого розвою національної культури й мистецтва, яка заклала підґрунття формування нових жанрів мистецтва, зокрема, української опери. Саме ці складні соціальні умови привели до появи маєткової культури, однією зі складових якої є музичний побут панських садіб.

Картину музичного життя панських маєтків сьогодні можна уявити, звернувшись, насамперед, до архівних джерел, серед яких перші козацькі літописи (Самійла Величка, Якова Лизогуба), особисті щоденники (генерал-підскарбія Я.Марковича, генерал-хорунжого М.Ханенка), спогади (кн. П.Шалікова, кн. І.Долгорукого, поета О.Толстого, письменника О.Перовського (Антоня Погорельського), раритетні видання (праці Я.Штеліна, К.Копержинського, А.Васильчикова). Але справжній інтерес до музичного побуту поміщицьких садіб в Україні виникає на початку XX ст. і постійно поглиблюється. Так, першими матеріалами із цього питання в минулому сторіччі були статті К.Широцького (1914), Д.Щербаківського (1924), Ф.Ернста (1924). Частково про це йшлося в дослідженнях І.Павловського (1910), М.Грінченка (1922), рукописних джерелах О.Дзбанівського (1927), П.Козицького (1959). Подальші наукові розвідки означеного періоду української художньої культури пов'язані з 70–80 рр. XX ст. Ці матеріали висвітлили коло питань, що стосуються музичної культури, зокрема, періоду XVIII ст., дозволили ввести в науковий обіг досі не знані архівні джерела, мемуарні записи та відомості щодо нотних раритетів. Зокрема, існування симфонічної музики в побуті панських садіб частково розглядав М.Гордійчук, історію та долю нотної бібліотеки родини Розумовських висвітлили Т.Шеффер і К.Черпухова (у співавторстві, 1971).

До проблем музики в поміщицьких садибах, а також музичного побуту XVIII ст. зверталися й такі відомі українські музикознавці, як Т.Шреер-Ткаченко (1980), Т.Шеффер (1989),

Л.Корній (1996). Серед досліджень останнього десятиріччя відомі праці О.Васюти (1998), О.Лісюк (1998), Л.Баранівської (2001), у яких частково розглядаються й проблеми музичного побуту панських і магнатських садиб і маєтків XVIII – першої половини XIX ст. в Україні. Свідчення про музичний побут магнатських маєтків подає Л.П.Корній у підрозділі “Музична культура в Україні” академічного видання “Історія української культури” (2003). О.Путро досліджує історію українського державотворення, розглядаючи постать К.Розумовського як діяча національної культури й музичного мистецтва (2008). Вивченню нотної колекції О.К.Розумовського на новому рівні дослідження присвячена праця Л.Івченко (2000).

Актуальність звернення до цього питання зумовлена зацікавленістю історією й культурою тієї доби як своєрідного джерела високої духовності українського народу, прагненням дати правдиву оцінку музичного побуту поміщицьких маєтків як значної сторінки національної художньої культури XVIII – першої половини XIX ст., яка сприяла її подальшому розвитку.

Метою статті є прагнення узагальнити відомості різних часів про музичний побут панських садиб в Україні XVIII – першої половини XIX ст. як чинника національного культуротворення.

Маєткова культура різноманітна, вона містить у собі не тільки культуру аристократичних кіл, але й культуру передової поміщицької інтелігенції і кріпаків – фахівців із мистецтва й елементи народної культури. Культура панських маєтків мала суперечливий характер, який відбивав глибокі соціальні протиріччя того часу. Розквіт культури садиб збігся з посиленням подальшого закріпачення селян і зростанням прав панівної верхівки та магнатів. Жорстока експлуатація закріпачених складала економічне підґрунтя маєткового процвітання. Проте життя поміщика в садибі не було відокремлене від життя селян якоюсь неподоланою перешкодою. Отже, народна культура поступово проникає в побут можновладців, викликає в освічених прошарків панства зацікавленість фольклором, його збиранням. Серед прогресивно налаштованого панства зростає нове ставлення до кріпака як до повноцінної особистості, повага до його праці.

Поміщицькі садиби та маєтковий побут стають невід’ємною частиною культури XVIII – першої половини XIX ст. Маєткова культура набула настільки значного розвитку, що продовжувала існувати аж до середини XIX ст. і почала згасати лише зі скасуванням кріпацтва в 1861 р. Уже саме це свідчить про значний взаємозв’язок поміщицької та народної культури, про велику роль кріпаків-митців у живленні маєткового культурного побуту та національної культури як такої.

Як відомо з культурознавчих джерел, панський маєток XVIII ст. являв собою цілісний ансамбль. Російський дослідник поміщицької культури XVIII – XIX ст. В.Дедюхіна відзначала, що “багатоманіття різних мистецтв з’єдналися, аби створити цілісний маєтковий ансамбль: архітектура, паркобудівництво, живопис, скульптура, поезія, музика” [2, с.221].

Формування маєткового побуту та художнього середовища починається з розбудови архітектурних споруд – панських палаців та облаштування парків навколо них. Завдяки мистецтву архітекторів, серед яких були й кріпаки, і садово-парковому мистецтву екстер’єр палацу гармоніював із навколишнім середовищем.

Значні площі маєтків і садиб дозволяли розташовувати там споруди ансамблю: палац, церкву, сад, парк з альтанками та павільйонами, а також господарчі й адміністративні служби. Архітекторами палаців часто запрошувались іноземці. Так, садиба К.Розумовського в Батурині спроектована Ч.Камероном, визнаним майстром неповторних споруд.

Інтер’єр палацу відбивав наймодніші смаки доби та власні вподобання володаря й повинен був розкривати його хист до прекрасного. Найчастіше пани захоплювалися колекціонуванням літературних творів, витворів образотворчого мистецтва, книжкових раритетів і стародруків, рідкісних речей тощо. Так, цінними художніми колекціями володіли О.Безбородько та родина Розумовських. Пам’ятки старовини й витвори мистецтва збирали представники українських шляхетних родів Тарновських, Капністів, Скоропадських, Ханенків.

Інше популярне вподобання власників маєтків – книгозбирання. Колекціонували літературні твори, а також рідкісні манускрипти. Серед бібліотек того часу вирізняються зібрання К.Розумовського в маєтку Яготин Полтавської губернії. Тут було вибудовано спеціальне приміщення для цієї книжкової колекції, у якій налічувалося 40 тисяч томів. Проте такі бібліотеки рідше виняток ніж правило.

Освічене шляхетне панство у своїх садибах розважалося літературними вправами, малюванням, садівництвом. Так, О.Г.Розумовський серйозно захоплювався ботанікою й вирощував квіти та диковинні рослини.

У цьому сузір'ї вишуканих мистецтв і панських розваг музиці належала роль оздобити до такої рафінованої прикраси, якою виступав палацовий ансамбль. Музика виходила на перший план у мистецькому побуті магнатських маєтків, ставала не лише модним атрибутом, а й підкреслювала вельможний статус господаря. Через деякий час серед ясновельможного панства почалися справжні змагання за кращий хор, оркестр, а згодом – театральну або оперну трупу. Подібні розкоші вимагали значних коштів, тож не кожен пан міг собі дозволити виконання своїх забаганок. Звідси музичний побут у садибах обмежувався можливостями панського гаманця. Значного поширення набувають так звані оркестрові “капели”. Склад цих оркестрів був дуже різним, що впливало на репертуар. Оркестрова музика лунала не лише в домашніх концертах, вона супроводжувала прогулянки панства в парках і під час обіду. Важливо підкреслити, що саме кріпацькі оркестри передували появі в музичному побуті панських садиб кріпацьких оперних труп.

Значний вплив на процеси національного культуротворення в Україні відіграла родина Розумовських. О.Г.Розумовський дуже кохався в музиці, гарно співав і грав на кількох інструментах. Він утримував два оркестри загальною чисельністю понад 50 осіб. Його брат К.Розумовський у своїй резиденції в Глухові мав хор, оркестр і театр. Виступ хору в московському палаці гетьмана (1753) викликав захоплення аристократичної публіки [4, с.984]. Кріпацький симфонічний оркестр з успіхом грав при дворі Катерини II. К.Розумовський утримував хори й оркестри також у маєтках у Почепі та Батурині.

Про високий професіоналізм виконавців свідчить нотний репертуар бібліотеки графської родини. Дослідник О.Путро відзначає, що “музична бібліотека, яку Кирило Григорович збирав багато років, стала найбагатшим нотозібранням у всій Східній Європі” [6, с.198]. Дослідниця Л.Івченко переконливо доводить, що нотні бібліотеки мали Олексій, Кирило й Андрій Розумовські. Вона зауважує, що “нотні рукописи і видання, представлені в колекції, дають змогу проаналізувати музичний репертуар камерно-інструментальної і симфонічної музики, що звучав впродовж останньої третини XVIII ст. у О.К.Розумовського” [3, с.169]. Тут представлені твори 225 композиторів, серед яких Й.Гайдн, Й.К.Бах, Л.Боккеріні, Й.Мислівечек, К.Стаміц, Дж.Тартіні, А.Кореллі, Г.Ф.Гендель, Й.К.Каннабіх, Н.-М.Далейрак, С.Ледюк.

За Розумовського оркестрові капели в Ніжині й Козельці вважалися найчисельнішими й високопрофесійними. Керівниками симфонічних оркестрів у родині Розумовських були як вітчизняні (А.Рачинський), так і зарубіжні (Дж.Астаріта) диригенти й композитори. На замовлення для оркестрової капели писали також Дж.Сарті та Дж.Паїзіелло.

Отже, стають можливими аналіз естетичних уподобань елітного прошарку суспільства в галузі музики, репертуару музичних колективів, а також простеження процесів національного культуротворення в Україні XVIII – першої половини XIX ст. та їхні опосередковані (через музичні твори) зв'язки з культурними процесами в Західній Європі.

З другої половини XVIII ст. мати власні оркестри було модним у панському середовищі. За свідченнями музикознавців, великі оркестри при своїх садибах утримували Д.Апостол, І.Брюховецький, І.Мазепа, К.Розумовський, Галагани, Тарновські, Й.Іллінський, М.Любомирський, П.Селецький, М.Куликівський, А.Полуботок, Д.Ширай, Овсянико-Куликівські. Родина Кочубеїв утримувала на Полтавщині не лише оркестр, а й домашній театр. Сенатор Іллінський володів оркестром, хором, театальною й балетною трупами та навчав своїх кріпаків музичного мистецтва за кордоном.

Серед вельможного панства були щирі знавці музики, такі як родина Галаганів, шанувальників мистецтва й меценатів. Заснував оркестр Іван Галаган у Сокиринцях, а вже в його сина Григорія були також хорова капела й балетна трупа. Син Григорія Петро переїхав до Дігтярів, де його оркестр збільшився до 30 осіб. Саме при П.Г.Галагані (1792–1855) оркестр набуває свого розквіту. Він випишував з-за кордону в маєток Дігтярі капельмейстерів, сплачував за навчання кріпаків-музикантів відомим педагогам. Зокрема, перша скрипка його оркестру на ім'я Артем (Артемка) три роки навчався в К.Ліпінського в Дрездені. У Сокиринцях Галаган створив хорова капелу (1820), яка виконувала як твори класичної музики, так і україн-

ські народні пісні. П.Г.Галаган був у дружніх стосунках із Г.Данилевським, К.Ліпінським, Т.Шевченком. Його син Г.П.Галаган (1819–1888) у Сокиринцях створив музей народного побуту. Він був знайомий із багатьма діячами культури свого часу, зокрема, приятелював із Т.Шевченком. Великий Кобзар згадував про нього у своєму “Щоденнику”, де по-дружньому незмінно називав “Трицьком” [7, с.200–201; с.211].

Оркестр Галагана був одним із найкращих на той час в Україні. Не поступалася йому й оркестрова капела Г.Тарновського, який також був пристрасним шанувальником мистецтва. Василь Васильович Тарновський-старший (1810–1866) приятелював із М.Гоголем і Т.Шевченком. Його син, Василь Васильович-молодший (1837–1899) колекціонував витвори образотворчого мистецтва й старовинні рукописи, листувався з Шевченком. Поет із шаною ставився до мецената. Молодший Тарновський допомагав розповсюджувати Шевченків “Кобзар” в Україні. Він також купив значну кількість пейзажів художника, а згодом уклав величезну колекцію малюнків, офортів, меморіальних речей і рукописів митця (усього 211 оригінальних пам’яток) [5, с.891].

Попри це найбільш відомою особою в родині Тарновських був Григорій Степанович (1788–1853), дядько Василя-старшого. Його маєток на Чернігівщині – Качанівка – це справжній осередок художньої культури в Україні першої половини XIX ст. Качанівку часто відвідували письменники М.Гоголь, О.Маркович, Марко Вовчок, поет В.Забіла, композитор М.Глінка, художники І.Репін, В.Серов, В.Штернберг, К.Маковський, В.Маковський. Гоголь тут читав свої нові твори, зокрема, комедію “Одруження”. Глінка працював із кріпацьким оркестром, який уперше “озвучив” два номери з опери “Руслан і Людмила” (Персидський хор і Марш Чорномора). Автор зауважив, що вони “були добре виконані” [1, с.83]. Тут само композитор писав Баладу Фінна до названої опери, яку згодом часто співав у супроводі кріпацького оркестру.

У Качанівці Глінка познайомився з поетом В.Забілою, на вірші якого написав романси “Гуде вітер вельми в полі” та “Не щечечи, соловейку”. На честь гостинного господаря композитор створив “Гімн хазяїну” на слова М.Маркевича [1, с.83]. Проте Глінка дав критичну оцінку неповному оркестру та його капельмейстеру.

Художники змальовували краєвиди Качанівки. Садово-парковий ансамбль, спланований і закладений у 70-ті роки XVIII ст. архітектором М.Мосцепановим, вражав сучасників. Так, В.Штернберг написав картини “Садиба Г.С.Тарновського в Качанівці” (1837), “В Качанівці у Тарновського” (1838), а К.Маковський – кілька портретів господаря. І.Репін тут збирав матеріал для картини “Запорожці пишуть листа турецькому султанові” та розпочав роботу над полотном “Вечорниці”. Т.Шевченко листувався з Г.Тарновським. У 1842 р. навіть переслав йому примірники поеми “Гайдамаки”, яка щойно вийшла друком. Проте в оповіданні “Музикант”, написаному російською мовою, Шевченко вивів Г.С.Тарновського в образі поміщика Арновського як жорстокого й властолюбного кріпосника [8, с.116]. Біографи Шевченка наголошують, що основу твору складають реальні епізоди життя кріпаків-музикантів, які працювали на Г.Тарновського в Качанівці та В.Галагана в Дігтярях і Сокиринцях.

Композитор Глінка, який 1838 р. гостював у Г.Тарновського, був зовсім протилежної думки про порядки в Качанівці й про самого господаря. У своїх “Записках” він часто згадував родину Тарновських і своє перебування в маєтку. Так, змальовуючи вигляд хазяїна, Глінка вважає, що “він був смуглявий і худорлявий”, “років під 50” [1, с.82], у той час як герой оповідання Шевченка бачить у ньому руїну, щось схоже на мерзенного поліпа [8, с.134].

Тарновські утримували також кріпацький театр, де ставилися п’єси як західноєвропейських, так і українських драматургів, зокрема, І.Котляревського (“Наталка Полтавка”, “Москаль-чарівник”) та Г.Квітки-Основ’яненка (“Сватання на Гончарівці”).

Особливого розвою набувають оркестрові концерти в родині Розумовських. Так, К.Г.Розумовський (1728–1803) зібрав велику колекцію художніх творів, а також утримував у Глухові театр (з 1751 р.), у якому ставилися опери й балети. Придворною хоровою капелою в складі 40 осіб кріпаків керував А.А.Рачинський (1724–1794) – відомий у той час диригент і композитор. Старший син К.Розумовського Олексій (1748–1822) зібрав найбільшу в тодішній Росії бібліотеку природничих книжок. Молодший син Андрій (1752–1836) зібрав значну картинну галерею. У період перебування у Відні на дипломатичних посадах був знайомий із Й.Гайдном, В.-А.Моцартом, Л. ван Бетховеном. Саме Бетховен присвятив А.Розумовському три квартети

ор.59. З 1808 р. утримував струнний квартет під керівництвом І.Шупанціга. Нотна бібліотека родини Розумовських містить твори різних жанрів. Започаткував нотозбирання Кирило Григорович, продовжили його сини, онука княгиня Варвара Олексіївна Репніна (1778–1864) та її донька княжна Варвара Миколаївна (1808–1891).

Оркестрова музика в панських маєтках – це не тільки серйозні симфонічні твори, а й танцювальна музика, яка лунала на численних балах і танцювальних вечорах. Улюбленими танцями панської верхівки були полонез, контрданс, алеманда, менует, екосез, гросфатер, котильйон, матрадура, тампет, мазурка, вальс, а також українські народні танці метелиця, голубець, козачок, горлиця, журавель. За свідченнями Т.Шеффер, горлицю танцювали в Кибинцях у Д.Трошинського, у Булюбаша в Гриньках – метелицю й журавля [9, с.339]. Т.Шевченко вводить сцену панського балу в оповіданні “Музикант” і називає танці, які там виконувалися: полонез, кадрили, вальс, гросфатер [8, с.85–86].

Панські оркестри з початку XIX ст. існували вже не лише задля задоволення чи пихи їх володаря. Вони стають джерелом прибутку. Кріпацький оркестр Галаганів виступав із концертами на музичних ранках у Києві під час контракткових ярмарків, оркестр М.Куликівського – на відкритті театру в Одесі (1809), оркестр В.Попова – у концерті на відкритті Полтавської гімназії (1808). З появою міських театрів кріпацькі оркестри супроводжують вистави. Так, магнат Іллінський за винагороду здавав свій кріпацький оркестр в оренду театрам у Житомирі, Бердичеві, Кам’янці-Подільському, а оркестр прилуцького поміщика Раковича супроводжував постановки полтавського театру [9, с.347–348].

Незважаючи на те, що кріпаки-музиканти були музично й гуманітарно освіченими людьми, деякі навчалися за кордоном, ставлення їхніх панів до них було як до звичайних слуг. Найчастіше музиканти виконували обов’язки камердинерів, лакеїв, а то й ремісників чи будівельників. Обдаровані музиканти й композитори з кріпаків не могли цілком проявити себе в умовах пансько-маєткової культури. Вони лише обслуговували володарів, виконували їхні музичні забаганки.

Таким чином, пансько-маєткова культура досягла інтенсивного розвитку у XVIII – першій половині XIX ст. Її типовими рисами були: своєрідність палацового ансамблю, що синтезував у собі мистецтва архітектури, садово-паркового будівництва, декоративно-ужиткового, образотворчого, музичного; взаємозв’язок професійного мистецтва й народних музичних традицій; несаможиттєвість і підлеглість творчості кріпаків-музикантів смакам їхніх володарів; цілковита залежність життя кріпака від сваволі пана.

Основними осередками розвою музичного побуту в панських і магнатських садібах і маєтках були Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Київщина. Найрозвиненішим музичним побутом уславилися родини Розумовських, Тарновських, Трошинських, Галаганів. Ці ж родини проявили себе як знавці культури й мистецтв, фахівці-колекціонери та меценати.

Особливого значення в розвитку української культури набувають кріпацькі оркестри періоду XVIII – першої половини XIX ст. Вони відіграли значну роль у музичному побуті маєтків: супроводжували урочистості, бали, прогулянки, обіди вельможного панства; розповсюджували західноєвропейські музичні взірці (симфонічні твори відомих композиторів); популяризували перші симфонічні твори національного характеру. Панська верхівка зналася на розвитку європейського мистецтва, розуміла величезну роль музики в художньому житті Європи того часу. Звідси прагнення створити у своєму маєтку “куточок Європи”.

Значення кріпацьких оркестрів полягає ще й у тому, що вони передували появі кріпацьких театрів у маєткових осередках. Починаючи з інструментальної музики, формування симфонічних оркестрів, володарі-меломани переходили до створення оперних труп і виконання ними відомих творів західноєвропейських композиторів. Розвитку музичних смаків еліти слугувало мистецьке оточення, розуміння палацового ансамблю як єдиного цілісного художнього організму. Отже, музичний побут набуває суттєвої ролі як чинник національного культуротворення в Україні XVIII – першої половини XIX ст.

1. Глінка М. И. Записки / М. И. Глінка ; [подгот. А. С. Розанов]. – М. : Музыка, 1988. – 222 с.
2. Очерки русской культуры XVIII века / [под ред. акад. Б. А. Рыбакова]. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – Ч. 4. – 382 с.

3. Івченко Л. В. Нотна колекція О. К. Розумовського як об'єкт музичного джерелознавства: дис. ... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 "Музичне мистецтво" / Л. В. Івченко. – К., 2000. – 202 с.
4. Історія української культури : у 5 т. – Т. 3 : Українська культура другої половини XVII–XVIII століть / редкол. тому: Смолій В. А. (голов. ред.) [та ін.]. – К. : Наукова думка, 2003. – 1246 с.
5. Історія української культури : у 5 т. – Т. 4, Кн. 1 : Українська культура першої половини XIX ст. / редкол. тому, кн. 1 : Скрипник Г. А. (голов. ред.) [та ін.]. – К. : Наукова думка, 2008. – 1007 с.
6. Путро О. І. Гетьман Кирило Розумовський та його доба (з історії українського державотворення XVIII ст.) : монографія : у 2 ч. / О. І. Путро. – К. : ДАКККіМ, 2008. – Ч. I. – С. 198.
7. Шевченко Т. Г. Твори в п'яти томах / Т. Г. Шевченко. – К. : Вид-во худож. л-ри "Дніпро", 1985. – Т. 5. – 525 с.
8. Шевченко Т. Г. Повести / Т. Г. Шевченко. – К. : Веселка, 1984. – 226 с.
9. Історія української музики : в 6 т. – Т. 1 : Від найдавніших часів до середини XIX ст. / редкол. тому: М. М. Гордійчук (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Наукова думка, 1989. – 448 с.

В статье рассматриваются музыкальный быт помещичьих усадеб в Украине, особенности усадебной культуры и их влияние на формирование национальной культуры.

Ключевые слова: музыкальный быт помещичьих усадеб, усадебная культура.

The article considers the musical everyday life of reach landowners farms in Ukraine, the peculiarities of the farm culture and influence on formation of the national culture.

Key words: musical everyday life of farms, farm culture.

УДК 374.94 : 78.03

ББК 85.31р

Росіна Римар

СПІВАЦЬКА ОСВІТА В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ В XIX ст.

У статті висвітлюються основні тенденції становлення й розвитку музичної співацької освіти та специфіка її функціонування в навчальних закладах Подільської губернії впродовж XIX ст. Визначаються структура освіти, особливості навчальних програм, репертуар співаків і хористів.

Ключові слова: освітня система, співацька освіта, духовні навчальні заклади, Західне Поділля, регент, співацький репертуар.

Духовні навчальні заклади православного відомства Поділля, як показує вивчення архівних та інших джерел кінця XIX – початку XX ст., мають багату й укр. цікаву історію, на жаль, ще далеко не досліджену. Діяльність духовних навчальних закладів православного відомства в Подільській губернії знайшла певне висвітлення в українській історіографії, хоч якраз в історії музичної освіти їй приділялася менша увага. Вона зацікавлювала передусім церковних діячів, учених, а також дослідників-краєзнавців протягом другої половини XIX – XX ст.

Мета статті полягає у відтворенні структури співацької освіти в навчальних закладах Південно-Західного Поділля в XIX столітті та їх практичної хорової діяльності на основі архівних джерел і періодичних видань. Основне завдання, яке впливає з мети, полягає у визначенні значення духовного хорового співу в краї.

У другій половині XIX – на початку XX (до 1917 р.) ст. на Поділлі, як і в цілому в Східній Україні, склалась і діяла мережа середніх і початкових духовних навчальних закладів православного відомства, що перебували у віданні Святішого Синоду, а на місцях – епархіальної училищної ради. Їй підпорядковувалися такі навчальні заклади: Кам'янець-Подільська духовна семінарія, Тульчинське епархіальне училище, духовні (чоловічі й жіночі) училища, більше 10 церковно-вчительських шкіл, майже 2 тисячі церковно-парафіяльних шкіл і шкіл грамоти (останні діяли на Поділлі до початку 1908–1909 навчального року) та інші. Зокрема, Кам'янець-Подільське св. Іоано-Предтеченське братство, виконуючи місію християнської благодійної діяльності, утримувало в губернському центрі двокласну школу-притулок для хлопчиків-сиріт і дітей бідних батьків із ремісничими класами, в якій навчали столярного, токарного і чоботарського ремесел, а також особливу жіночу однокласну церковнопарафіяльну ремісничу школу та тимчасові літні ясла для дітей бідних робітників [17, с.81].